

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ**

УДК 378.096:614.8

*Оксана Повстин, кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ**

У статті проаналізовано управлінські якості фахівців у галузі безпеки людини, в контексті особливостей професійної діяльності. Запропоновано класифікацію управлінських якостей керівника рятувального підрозділу, з метою забезпечення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до виконання управлінських функцій. Також, на основі аналізу основних функцій управлінської діяльності та з урахуванням професійно-управлінських ролей, обґрунтовано необхідність підготовки курсантів та студентів до управлінської діяльності, яка полягає у формуванні сукупності професійно значущих, організаційно-управлінських, лідерських, психолого-педагогічних та соціально значущих якостей.

***Ключові слова:** управлінська діяльність, безпека людини, лідерські якості, вплив на підлеглих, стиль управління.*

***Лит.** 15.*

*Oksana Povstyn, Ph.D. (Economics), Associate Professor,
Head of the Law and Management in the field of Civil Protection Department
Lviv State University of Life Safety*

**THE FORMING OF MANAGEMENT QUALITIES IN FUTURE SPECIALISTS
IN THE FIELD OF HUMAN SECURITY**

The increasing of volumes and complication of emergencies in particular technogenic, presently requires the simultaneous, immediate, concerted and operative introduction in an action of necessary amount of specialists of high qualification to industry of safety of man, solvent quickly to react in the situation of providing of counteraction radiation, chemical, biological, fire – and to the explosive accidents and overcoming of their consequences. It predetermines the necessity of training of leading personnels of subdivisions of civil defence for translation.

In the article administrative internalss are analysed necessary to the specialists in industry of safety of man, in the context of features of professional activity that in modern terms requires a high professional level, strengthening of the personal responsibility for realization of leading functions and decision of concrete tasks. Such kind of approach that is offered envisages forming for students and students of higher educational establishments of totality socially and professionally important internalss, including - leader. Preparation of specialists that must become leaders in select industry is a key task of Ukrainian higher educational establishments.

We are offer classification of administrative internalss of leader of rescue subdivision, with the aim of providing of efficiency of process of professional preparation of future specialists in industry of safety of man to implementation of administrative functions.

For successful activity in industry of safety of man of practical worker requires the scientifically reasonable administrative actions of leaders of subdivisions of civil defense, implementation of the tasks related to defense and life-saving in emergencies depends on effectiveness of that. On the basis of analysis of structure and basic functions of administrative activity we grounded the task of preparation of students to implementation of administrative activity, that consist in forming in them of totality of internalss (professionally meaningful, organizationally-administrative, leader, psychological and pedagogical and socially meaningful) that provide successful organization of implementation of civil defense of the tasks put before them subdivisions, including – during liquidation of emergency

***Keywords:** management activity, human security, leadership qualities, influence on subordinates, management style.*

Постановка проблеми. Практика цивільного захисту нині висуває підвищені вимоги до менеджерів-керівників у галузі безпеки людини. Такому фахівцю необхідно мати загальні теоретичні знання з основних управлінських наук, практичні

напрацювання у стратегії та тактиці управління, і певний досвід застосування інновацій, управління персоналом і службової діяльності в галузі безпеки людини.

Специфічними соціально-психологічними якостями (рисами) фахівців у галузі безпеки

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

людини є професійно-психологічні; фізіологічні; ергономічні; соціально-психологічні; інженерно-технологічні, управлінські та ін. Такий підхід до класифікації необхідних якостей детермінує особливості системи їхньої підготовки. Завданням вищої професійної освіти майбутніх фахівців у галузі безпеки людини є формування в них готовності в будь-який час і в будь-якому місці організувати і виконувати комплекс робіт з надання необхідної допомоги потерпілим у надзвичайній ситуації людям, ризикуючи собою, рятувати життя, долаючи при цьому непередбачувані наслідки подій високого ступеня складності, напруженості та непередбачуваності.

Особливості управлінської діяльності, складність і змістовність управлінських функцій, різноманітність рольового репертуару фахівців у галузі безпеки людини зумовлюють вимоги, що потребують наявності в них цілісного комплексу професійно-управлінських якостей. Практично всі дослідники у цій галузі виокремлюють значну кількість таких якостей особистості, однак не групують їх, подаючи в одному ряду різні за вагомністю та властивостями. Ми ж зробили спробу систематизувати якості фахівців у галузі безпеки людини, найбільш необхідні для ефективного виконання управлінської діяльності. Під якостями в цьому випадку розуміємо стійкі характеристики, що мають вирішальний вплив на діяльність особистості.

Аналіз останніх наукових публікацій і досліджень. У науковій літературі з економіки й управління знаходимо різні класифікації особистісно-ділових якостей керівників, які ілюструють, наскільки широким є діапазон вияву професійних якостей керівника. Специфіка цих класифікацій зумовлена відмінностями в поглядах, яких дотримуються конкретні наукові школи, національними традиціями тощо. Погоджуємося з висновками науковців про те, що успішна реалізація функцій управління вимагає постійного вдосконалення професійно-управлінських якостей фахівців у галузі безпеки людини [6].

Аналізу управлінських якостей керівників присвячені праці А. Балицької, О. Болотина, В. Брагіна, В. Гречко, Т. Данилової, Т. Ілюшина, М. Козяра, В. Короля, І. Лаухіна, Е. Лукьянчікова, О. Лудького, Ю. Панкова, В. Покалюка, Р. Ратушного, М. Северіна, В. Солнцева).

На думку М. М. Козяра, формування та розвиток професійних якостей має забезпечити цілеспрямований процес оволодіння курсантами і студентами ВНЗ ДСНС базовими і професійно орієнтованими компетентностями в галузі безпеки людини, що визначають їхній розумовий,

фізичний і професійний розвиток, здатність до адекватних дій у надзвичайних ситуаціях, виховання необхідних соціально та професійно важливих морально-психологічних і ділових якостей, стійкості, надійності та придатності, що забезпечує бездоганне виконання професійних обов'язків, особисту безпеку, збереження здоров'я та життя в ризиконебезпечних умовах [5].

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши напрацювання низки науковців, з урахуванням вимог, які містяться в освітньо-кваліфікаційних характеристиках, у структурі професійної підготовленості фахівця у галузі безпеки людини ми виокремили п'ять груп *управлінських якостей керівника підрозділу*, що забезпечують ефективність його діяльності: *професійно значущі* якості, що відображають рівень кваліфікації фахівця; *організаційно-управлінські* якості, які розкривають його здатність мобілізувати своїх підлеглих для виконання поставлених завдань; *лідерські* якості, що визначають спроможність керівника вести за собою; *психолого-педагогічні* якості, що сприяють виховному впливу на підлеглих; *соціально значущі* якості, які характеризують особистісні риси і властивості психіки керівника. На нашу думку, кожна з цих груп містить конкретні риси, що різнобічно визначають стиль управління, інтелектуальні та морально-вольові характеристики кожного фахівця. Розглянемо їх детальніше.

1. Професійнозначущі якості. Ці якості професійної діяльності фахівців у галузі безпеки людини передбачають знання й уміння виконувати професійну діяльність – високий рівень освіти, практичного досвіду, професійної компетентності; широкий світогляд, ерудицію; глибоке знання своєї та суміжних галузей; прагнення до постійного самовдосконалення; критичне сприйняття й осмислення дійсності; пошук новітніх форм і методів роботи; допомога підлеглим, їхнє навчання [9]. Вони охоплюють розуміння природи управлінської роботи і процесів управління; знання посадових і функціональних обов'язків, способів досягнення мети й підвищення ефективності роботи органів і підрозділів цивільного захисту; уміння використовувати сучасні технології та засоби, необхідні в процесі управління. Фахівці в галузі безпеки людини змушені приймати рішення, від яких залежить не лише власне життя, а й життя інших людей. Причому час на їх прийняття обмежений, і з усіх можливих варіантів необхідно якнайшвидше обрати оптимальний. Водночас на психофізичний і функціональний стан фахівців

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

впливають непередбачувані екстремальні обставини. Аналіз наукових джерел із проблем діяльності фахівців у галузі безпеки людини і реальної практики ДСНС свідчить, що надзвичайні ситуації, з якими нині зустрічаються служби цивільного захисту, постійно ускладнюються, що створює додаткові труднощі для виконання їхніх функцій [5]. Тому їм потрібні:

- розвинуте технологічне та концептуальне мислення;
- вміння обґрунтовувати і приймати рішення в ситуаціях, для яких характерні висока динамічність і невизначеність;
- поінформованість у питаннях діяльності та розвитку ДСНС України – сучасного стану, тенденцій і перспектив, основної та допоміжної техніки, пожежно-технічного озброєння, рятувального та іншого обладнання, нормативних актів у галузі тощо;
- знання та розуміння основних засад управління та динаміки управлінських процесів;
- ознайомлення з досвідом управління в організаціях інших відомств;
- здатність розпоряджатися ресурсами, планувати й прогнозувати діяльність організації;
- вміння правильно створювати кадрове “поле” з урахуванням різних суб’єктивних особливостей;
- уміння мобілізувати колектив на вирішення поставлених завдань;
- уміння координувати діяльність усіх служб і підрозділів як єдиної системи управління організацією;
- уміння планувати й організувати діяльність, поєднувати в ній основні принципи управління, використовувати залежно від ситуації найбільш доцільні й ефективні методи і стиль роботи, розвивати в підлеглих розумну ініціативність;
- володіння технологіями управління людськими ресурсами;
- володіння методами налагодження зовнішніх зв’язків;
- уміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології, засоби пошуку інформації, комунікації та зв’язку тощо [14].

При цьому професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі безпеки людини розглядається як неперервний психолого-педагогічний розвиток професійних якостей, а їх показниками є адекватність одержаної інформації, усвідомленість, результативність і вправність дій і розвинута професійна компетентність.

2. *Організаційно-управлінські якості.* Для успішної діяльності в галузі безпеки людини практика вимагає науково обґрунтованих

управлінських дій керівників підрозділів ДСНС, від результативності яких залежить виконання завдань, пов’язаних із захистом і порятунком людей у надзвичайних ситуаціях. Зважаючи на це, до другої групи відносимо якостей, які виявляються в [2]:

- аналізі проблем, процесів і явищ в галузі управління;
- застосуванні знань із теорії управління для розуміння процесів, що відбуваються в галузі безпеки людини;
- усвідомленні значущості управлінських закономірностей для активної професійної діяльності під час ліквідації надзвичайних ситуацій і порятунку людей, а також організаційно-управлінської діяльності в підрозділах ДСНС;
- використанні одержаних управлінських знань для вирішення фундаментальних і практичних професійних завдань;
- умінні застосовувати одержані вміння та навички у процесі організаційно-управлінської діяльності в галузі безпеки людини та розвивати їх;
- здатності до соціальної адаптації для роботи в колективі, дотриманні етичних і правових норм, правил субординації;
- розумінні розбіжностей між методами дослідження управлінських процесів і явищ на теоретичному та емпіричному рівні;
- постійному оновленні своїх управлінських знань, у тому числі з використанням сучасних освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій; прагненні до самоосвіти у галузі управління та безпеки людини.

Сукупність цих якостей визначає управлінську підготовленість керівників підрозділів ДСНС.

До специфічних управлінсько-організаторських якостей особистості офіцера ДСНС відносять також організаторські та ділові здібності, емоційно-вольову впливовість, схильність до керівної роботи. Від підготовленості керівника підрозділу ДСНС до управлінської діяльності, розуміння ним усієї складності роботи особового складу в екстремальних умовах, уміння постійно стежити за станом підрозділу як об’єкта управління та приймати обґрунтовані управлінські рішення великою мірою залежить досягнення кінцевої мети управлінської діяльності. Ефективна практика менеджменту в галузі безпеки людини потребує поєднання раціональної об’єктивності та інтуїтивної проникливості фахівця під час вирішення управлінських завдань у сучасному динамічно-непередбачуваному середовищі. Крім того, керівник-менеджер, професіонал, завжди використовує ті досягнення

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

науки в галузі процесів, методів, форм управлінської діяльності, які підвищують ефективність службової діяльності [14].

Узагальнюючи, зазначимо, що врахування специфіки професійної діяльності фахівців у галузі безпеки людини, потребує формування й розвитку в курсантів і студентів ВНЗ ДСНС таких організаційно-управлінських якостей:

- здатності чітко ставити цілі, розуміти їх реальність й адекватно оцінювати шляхи їх досягнення, організаторські здібності, діловитість;

- уміння своєчасно виявляти й аналізувати проблеми, обирати оптимальні варіанти їх вирішення, здатність приймати чіткі, зрозумілі та своєчасні рішення, прогнозувати наслідки прийняття рішення, визначати необхідні ресурси для його виконання;

- свідомого ставлення до управлінської діяльності, що реалізується в уміннях: добирати кадри і розподіляти особовий склад підрозділу ДСНС за відповідними ланками роботи, розробляти програму діяльності й оперативно мобілізувати підлеглих на її виконання, мотивувати і стимулювати їх під час виконання поставлених завдань, зокрема в екстремальних умовах, планувати роботу особового складу підрозділу та здійснювати її контроль і моніторинг;

- здатності до творчості в управлінській діяльності, що передбачає вироблення вмінь генерувати ідеї, шукати нестандартні способи розв'язання управлінських завдань, прагнення до інновацій, уміння своєчасно помітити і підтримати інновації;

- здатності здійснювати позитивний вплив на підлеглих, викликати довіру, переконувати, вміти вислухати і поважати іншу думку, бажання вести за собою, розуміти підлеглих і вникати в їхні проблеми, налагоджувати міжособистісні стосунки, дотримуючись субординації,;

- спроможності керувати собою та регулювати свій емоційний стан в екстремальних, ризиконебезпечних ситуаціях, виявляти впевненість у собі;

- готовності до виправданого, раціонального професійного ризику.

На останньому пункті зупинимося окремо. Адже однією з важливих особливостей професійної діяльності фахівців у галузі безпеки людини є те, що вони працюють в умовах, які за інтенсивністю, тривалістю та стресогенністю виходять за межі оптимальних параметрів, що зумовлює підвищення вимог до психічних і психофізіологічних можливостей людини. При цьому результативне розв'язання оперативно-

тактичних завдань, як правило, можна реалізувати лише завдяки діям, пов'язаним із певним ризиком [11]. Зважаючи на це, готовність до виправданого професійного ризику передбачає здатність особистості до максимальної актуалізації свого інтелектуально-особистісного та професійно-управлінського потенціалу під час прийняття рішень в екстремальних ситуаціях. У цій якості фахівця в галузі безпеки людини відображається зв'язок індивідуально зумовленого прийняття управлінського рішення з іншими аспектами саморегуляції особистості, серед яких, наголосимо на раціональності мислення. При цьому готовність до обміркованого ризику опирається не лише на морально-вольові якості особистості, а й на її практичний досвід [13].

Закономірним нам видається віднести до групи організаційно-управлінських якостей комунікативні, адже управлінський процес передбачає комунікативну взаємодію його учасників – керівника і підлеглих, ефективність якої визначається, передусім, рівнем комунікативної компетентності керівника [1]. Комунікативність ґрунтується на певній сукупності знань і вмінь, які сприяють ефективному здійсненню комунікативного процесу, і відображає здатність особистості налагоджувати і підтримувати необхідні контакти з людьми. При цьому досягнення взаєморозуміння у професійно-комунікативній ситуації забезпечується внутрішніми ресурсами особистості фахівця, за допомогою яких вона конструктивно спілкується під час взаємодії у професійній царині [15]. До комунікативних якостей керівників підрозділів ДСНС відносять:

- знання теорії та практики професійної комунікації;

- вміння правильно вибудовувати систему професійних контактів;

- добре розвинені навички управління підлеглими під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і порятунку людей;

- здатність до активного слухання співрозмовника, виваженість і принциповість;

- вміння чітко висловлювати свої думки, особливо в екстремальних ситуаціях, аргументовано відстоювати свої позиції, зважаючи при цьому на думку інших;

- регулювати власну комунікативну діяльність;

- за допомогою комунікативних засобів координувати дії партнерів під час виконання аварійно-рятувальних робіт [10].

У контексті викладеного розвиток комунікативних якостей майбутніх фахівців у галузі безпеки людини у процесі професійної

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

підготовки слід розглядати як умову забезпечення їхньої мобільності та професійної готовності до управлінської діяльності, зокрема в надзвичайних ситуаціях, відповідно до сучасних і перспективних вимог.

3. *Лідерські якості.* Аналіз професійної структури фахівця цивільного захисту спонукав науковців позиціонувати певні якості як підґрунтя для необхідного йому безперечного домінування в управлінні особовим складом підрозділу, провідними ознаками якого є: тісне поєднання кар'єри й особистого життя; бачення свого покликання в управлінській діяльності; застосування вроджених здібностей, розуму, таланту й одержаних знань і вмінь для загальної користі та як способу самореалізації. Крім того, лідер здатний надихати підлеглих максимально розкривати, реалізувати і розвивати свій професійно-особистісний потенціал і постійно самовдосконалюватися. Систематизацію лідерських якостей особистості запропонував Р.Л. Кричевський. До них належать:

- високий професіоналізм – знання суті й усіх тонкощів свого фаху, як основа формування та підтримання авторитету людини;

- відповідальність і надійність щодо виконання доручених завдань;

- упевненість в собі, що передається підлеглим, створює відповідний емоційний настрій і знаходить внутрішній відгук у персоналу, викликає довіру та дає змогу гідно представляти і захищати інтереси своєї групи;

- самостійність, що не лише відображає власний погляд на проблеми, які потрібно вирішити, а й здатність самостійно приймати рішення;

- вміння творчо підходити до вирішення завдання, прагнення до досягнень, тобто “практичний інтелект”;

- емоційна врівноваженість і стресостійкість, що виражається в умінні контролювати свої емоційні стани, будувати рівні ділові відносини з усім оточенням, незалежно від настрою й особистих уподобань;

- комунікабельність, товариськість, що визначає активну взаємодію з підлеглими, опору на них і відображає знання реального стану справ [7].

У контексті нашого дослідження варто зазначити, що від лідерських якостей і стилю управління керівника залежать результати злагодженої спільної діяльності очолюваного ним підрозділу. Ґрунтуючись на аналізі характеристик викладених професійних функцій, сформуємо основні лідерські якості фахівця в галузі безпеки людини, який спрямовує підлеглих до єдиної мети [8]:

- наявність чітких особистих цілей і позитивної мотивації;

- високий рівень інтелекту і професійна підготовленість;

- виважена власна точка зору та лідерська професійна позиція;

- прагнення до досягнень, готовність взяти відповідальність за свій підрозділ і його діяльність;

- навички тактичного та стратегічного мислення;

- вміння впливати на підлеглих, організовувати спільну діяльність у буденних і екстремальних ситуаціях;

- надання переваги колективному результату, а не особистому;

- позитивне ставлення до підлеглих, тактовність, емпатичність;

- висока вимогливість у поєднанні з турботою, справедливістю та пошаною особистої гідності людини;

- вміння правильно використати можливості всього особового складу підрозділу;

- здатність до активного психологічного впливу, вміння та готовність мотивувати і надихати підлеглих;

- комунікабельність, красномовність і чіткість вираження думки;

- вміння вислухати інших і здатність до психоаналізу;

- організаторська проникливість і використання інтуїції;

- готовність до непопулярних дій;

- стресостійкість, емоційна врівноваженість, здатність керувати собою;

- відсутність прагнення самостверджуватися за рахунок інших;

- здатність до рефлексії;

- готовність і здатність передавати свій досвід;

- прагнення до розвитку, самовдосконалення та самонавчання тощо.

Зазначимо, що керівник-лідер виявляє свої управлінські компетентності в різних обставинах захисту громадян від виниклих і потенційних загроз у природному, соціальному та техногенному середовищі, у тому числі – в умовах невизначеності та ризику для власного життя. Зауважимо, що керівники підрозділів ДСНС мають управляти не лише силою наказу, а також й завдяки переконанню підлеглих у правильності рішень і спільних дій. Зважаючи на це, важливими у професійній підготовці майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності є самовиховання та самоосвіта, а запорукою її успішності та ефективності – лідерські якості та глибокі професійні знання, вміння застосовувати

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

їх на практиці в найскладніших обставинах. З огляду на це, процес розвитку лідерських якостей майбутніх керівників підрозділів ДСНС під час навчання у ВНЗ потрібно спрямовувати на:

- підвищення особистої вмотивованості курсантів і студентів, стійкого бажання стати лідером, впевненості в собі, віри в досягнення мети, готовності приймати рішення і брати на себе відповідальність, послідовно та наполегливо реалізувати цілі, усвідомлюючи власні сили;

- розвиток індивідуальних інтелектуальних і моральних лідерських якостей, професійної компетентності, наполегливості, що виявляється в аналітичності, оперативному виявленні сутності проблем, гнучкості розуму, прогностичності, вмінні планувати свої дії та дії особового складу, ставити конкретні завдання та досягати мети;

- формування соціально-психологічної готовності лідера та його підготовку до роботи з колективом підрозділу, що передбачає одержання навичок психологічного впливу на підлеглих, виховання культури спілкування, поваги до гідності інших людей, вміння розуміти їх, надавати їм підтримку;

- вироблення вмінь і навичок швидко та правильно оцінювати ситуацію, знати і враховувати особливості, можливості, інтереси, потреби й очікування всіх членів підрозділу тощо [3].

4. Психолого-педагогічні якості. Як переконує сучасний досвід управлінської діяльності в підрозділах ДСНС, науково обґрунтована система виховання особового складу все більшою мірою стає дієвим чинником підвищення ефективності їхньої професійної діяльності. Це означає, що управлінська діяльність фахівця в галузі безпеки людини містить чітко виражені психолого-педагогічні аспекти. Зміст виховної роботи керівника підрозділу передбачає реалізацію системи правових, організаційних, педагогічних, соціально-психологічних, інформаційних і культурно-просвітницьких заходів, спрямованих на формування професійної та морально-психологічної готовності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до виконання поставлених оперативно-рятувальних завдань [4]. Це вимагає наявності в керівника підрозділу ДСНС особистої потреби й інтересу до навчальної та виховної діяльності, відповідальності за її результати та переконаності у її значущості для вдосконалення якості роботи ДСНС, знань основ психології і педагогіки, а також належної професійно-психологічної та професійно-педагогічної підготовленості щодо забезпечення успішної реалізації виховних функцій управління.

Формування та розвиток цих якостей у процесі професійної підготовки фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності передбачає: опанування курсантами і студентами ВНЗ ДСНС необхідних для навчально-виховної діяльності знань і методів, прийомів і технологій виховання; формування в них позитивного ставлення до освітньої роботи; вироблення умінь визначати, досягати, оцінювати й корегувати результати виховної роботи; розвиток потреби в педагогічній самоосвіті та самовихованні особистості; створення умов щодо набуття досвіду виховної діяльності [4].

5. Соціально значущі якості. Фахівці в галузі безпеки людини повинні мати специфічні особистісні якості, які пов'язані зі здатністю працювати з людьми і керувати собою, що підсилюють довіру та повагу з боку тих, із ким вони контактують. При цьому одна частина цих якостей відображає вроджені особливості індивідуальних психічних процесів і властивостей особистості, а інша – свідомо сформовані знання, вміння, набуті навички, моральні настанови особистості, одержані в соціальному середовищі та розвинуті у процесі професійної підготовки.

Однією з найголовніших рис фахівця в галузі безпеки людини є загальна освіченість, адже до інтелектуальних здібностей керівника, які визначають його здатності стратегічно мислити й оперативно приймати рішення в умовах дефіциту часу та інформації, висуваються високі вимоги. Безперечно, важливими якостями керівників підрозділів ДСНС є далекоглядність і здатність передбачення можливих результатів. Особливе значення, як стверджують дослідники, має також така якість особистості, як відповідальність за доручену справу, оскільки фахівець у галузі безпеки людини як керівник оперативно-рятувального підрозділу має не лише визначити цілі й обрати оптимальні засоби їх досягнення, а й прогнозувати наслідки, за які несе особисту відповідальність. У зв'язку з цим, йому необхідно одночасно враховувати рівень фізичних і нервово-психологічних навантажень підлеглих у різний час доби і в різних зовнішніх обставинах, можливість неточного сприйняття команд, помилок під час визначення відстані до об'єкта, необхідного часу, ступеня небезпеки тощо [13]. Це передбачає високу відповідальність не лише за виконання завдання, а й за збереження життя й здоров'я особового складу підрозділу в ризиконебезпечних ситуаціях. Цю відповідальність, поряд із розвитком управлінських якостей і виваженої професійно-особистісної позиції, необхідно виховувати у

процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності.

Зазначимо, що деякі риси із запропонованої нами класифікації управлінських якостей фахівців у галузі безпеки можуть бути віднесені до різних груп. І це закономірно, адже проблема управлінської діяльності в цій галузі є складною, комплексною та багатоаспектною. Нам важливо було виявити всі необхідні якості, щоб забезпечити ефективність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців до виконання управлінських функцій на робочому місці.

Науковці зазначають, що фахівець у галузі безпеки людини як суб'єкт управління має бути готовий на високому професійному рівні вирішувати два принципово важливі завдання [12]: 1) здійснювати системне та комплексне вивчення стану об'єкта управління; 2) на цій основі вживати заходів цілеспрямованого управлінського впливу на об'єкт із метою досягнення потрібного результату. Крім того, оскільки управлінська діяльність є двобічним процесом, не менш важливу роль у ньому виконує об'єкт управління (кожен окремих співробітник і колектив особового складу підрозділу ДСНС в цілому). Від того, наскільки обидві сторони – керівники і підлегли – усвідомлюють спільні цілі, виявляють взаєморозуміння й активність під час їх досягнення значною мірою залежатиме ефективність діяльності підрозділу ДСНС у конкретній надзвичайній ситуації. У контексті нашого дослідження слід зазначити, що зростання обсягів і складності надзвичайних ситуацій, зокрема техногенних, нині вимагає одночасного, негайного, узгодженого й оперативного уведення в дію необхідної кількості висококомпетентних фахівців у галузі безпеки людини, спроможних швидко реагувати в ситуації забезпечення протидії радіаційним, хімічним, біологічним, пожеже та вибухонебезпечним аваріям і подолання їх наслідків. Це зумовлює потребу їхньої підготовки до продуктивної співпраці та ефективної взаємодії у складі підрозділу ДСНС як безпосередньо під час виконання аварійно-рятувальних робіт, так і в процесі щоденної підготовки до цього.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, на основі структури та основних функцій управлінської діяльності, а також з урахуванням професійно-управлінських ролей керівника підрозділу ми обґрунтували завдання підготовки курсантів і студентів до виконання управлінської діяльності, які полягають у формуванні в них сукупності якостей (професійно значущих, організаційно-управлінських,

лідерських, психолого-педагогічних і соціально значущих), що забезпечують успішну організацію виконання підрозділами ДСНС України поставлених перед ними завдань, у тому числі – під час ліквідації надзвичайних ситуацій.

Актуальними напрямками подальшого наукового пошуку вважаємо виявлення сучасних педагогічних засад підготовки фахівців у галузі безпеки людини до управлінської діяльності у профільних ВНЗ. Уважаємо, що науково-педагогічний колектив і адміністрація ВНЗ ДСНС мають забезпечити підготовку фахівців-лідерів нової генерації, здатних на належному рівні виконувати своє високе призначення в галузі безпеки людини. У цьому контексті професійна підготовка курсантів і студентів у ВНЗ України до ефективної управлінської діяльності є важливою складовою їхнього подальшого професійного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баскин Ю. Г. Прогностическая модель выпускника вуза МЧС России / Ю. Г. Баскин, Е. П. Соловьева // Вестник Санкт-Петербургского института ГПС МЧС России. – 2006. – № 4(15). – С. 35–38.
2. Болотин А. С. Психолого-педагогические условия, необходимые для формирования организационно-управленческой компетентности у курсантов вузов МЧС России / Болотин Александр Эдуардович, Татьяна Викторовна Данилова // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта: науч.-теорет. журнал. – 2014. – № 7 (113). – С. 34–38.
3. Вальков А. В. Развитие лидерских качеств офицера внутренних войск в образовательном процессе военного вуза / А. В. Вальков // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 312–315.
4. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / А. В. Галімов. – Тернопіль, 2005. – 40 с.
5. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / М. М. Козяр. – Вінниця, 2005. – 37 с.
6. Король В. М. Модель формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів пожежної безпеки у процесі професійної підготовки /

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ**

В. М. Король // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – Вип. 37. – С. 71–78.

7. Кричевський Р. Л. Если Вы руководитель... Элементы психологии менеджмента в повседневной работе / Р. Л. Кричевский. – 2-е изд., доп. – М.: Дело, 1996. – 384 с.

8. Литвин А. В. Формування лідерських якостей у майбутніх співробітників ДСНС України / А. В. Литвин, О. В. Повстин // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – Вип. 47 / [редкол.: Р. С. Гуревич (голова) та ін.]. – К.; Вінниця: ТОВ фірма “Планер”, 2016. – С. 201–205.

9. Луцький О. Л. Характеристика змісту управлінської компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України / О. Л. Луцький // Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 19-20 квітня 2012 р.). – Хмельницький: ХНУ, 2012. – С. 151–152.

10. Масеева Т. В. Средства и методы подготовки руководителей ГПС МЧС России к профессионально-коммуникативной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Масеева Татьяна Владимировна. – СПб., 2011. – 154 с.

11. Моторин В. Б. Риск в профессиональной деятельности: основные факторы и особенности проявления (на материалах функционирования Государственной противопожарной службы): автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра социол. наук: спец. 22.00.04 “Социальная структура, социальные институты и процессы” / В. Б. Моторин. – СПб., 2002. – 45 с.

12. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / За заг. ред. В. П. Садкового. – Харків: УЦЗУ, 2009. – 244 с.

13. Покалюк В. М. Теоретичні засади адаптації до управлінської діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України / В. М. Покалюк, А. А. Балицька // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси, 2008. – Вип. 125. – С. 115–119.

14. Ратушний Р. Т. Теоретичні основи і практичні аспекти менеджменту в органах і підрозділах цивільного захисту: навч. посібник / Ратушний Р. Т., Кузиляк В. Й., Саміло А. В., Повстин О. В. – Львів: ЛДУБЖД, 2015. – 348 с.

15. Руденко Л. А. Формування комунікативної

культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: монографія / Лариса Анатоліївна Руденко. – Львів: Піраміда, 2015. – 343 с.

REFERENCES

1. Baskin, Yu. G. & Soloveva, Ye. P. (2006). *Prognosticheskaya model vypusknika vuza MChS Rossii* [Prognostic model of the graduate of the high school of the Ministry of Emergency Situations of Russia]. *Bulletin of the St. Petersburg Institute of Police and Emergency Situations of Russia*. No. 4 (15), pp. 35–38. [in Russian].

2. Bolotin, A. Y. & Danilova, T. V. (2014). *Psikhologo-pedagogicheskie usloviya, neobkhodimye dlya formirovaniya organizatsionno-upravlencheskoy kompetentnosti u kursantov vuzov MChS Rossii* [Psychological and pedagogical conditions necessary for the formation of organizational and managerial competence at the undergraduates of the Ministry of Emergency Measures of Russia]. *Scientific notes of the PF Lesgaft University: scientific theory. magazine*. No. 7 (113), pp. 34–38. [in Russian].

3. Valkov, A. V. (2012). *Razvitie liderskikh kachestv ofitsera vnutrennikh voysk v obrazovatel'nom protsesse voennogo vuza* [Development of leadership qualities of an officer of internal troops in the educational process of a military high school]. *Young scientist*. No. 8, pp. 312–315. [in Russian].

4. Galimov, A. V. (2005). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do vykhovnoi roboty z osobovym skladom* [Theoretical and methodological principles of preparation of future officers-border guards for educational work with personnel]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ternopil, 40 p. [in Ukrainian].

5. Kozyar, M. M. (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky osobovoho skladu pidrozdiliv z nadzvychainykh sytuatsii* [Theoretical and methodical principles of professional training of personnel of emergency units]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Vinnitsa, 37 p. [in Ukrainian].

6. Korol, V. M. (2013). *Model formuvannia upravlinskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv pozhezhnoi bezpeky u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Model for the formation of managerial competence of future firefighting officers in the process of professional training]. *Pedagogy of higher and secondary schools*. Issue 37, pp. 71–78. [in Ukrainian].

7. Krichevskiy, R. L. (1996). *Yesli Vy rukovoditel... Elementy psikhologii menezhmenta v povsednevnoy*

rabote [If you are the head of the ... Elements of management psychology in everyday work]. 2nd ed., Additional. Moscow: Case, 384 p. [in Russian].

8. Lytvyn, A.V. & Povstyn, O. V. (2016). *Formuvannia liderskykh yakosteï u maibutnikh spivrobotnykiv DSNS Ukrainy* [Formation of Leadership Qualities in Future Employees of the SNS of Ukraine]. *Modern Information Technologies and Innovative Methods of Training in the Training of Specialists: Methodology, Theory, Experience, Problems*: Sb. Sciences, vol. 47., R. S. Hurevych (Ed.). Kyiv; Vinnitsa: LLC "Planer", pp. 201–205. [in Ukrainian].

9. Lutsykyi, O. L (2012). *Kharakterystyka zmistu upravlinskoi kompetentnosti kerivnykh kadrov Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy* [Characteristics of the Management Competency Content of the Managers of the State Border Guard Service of Ukraine]. *Rol ta mistse psykholohopedahohichnoi pidhotovky v profesiïnomu rozvytku ta stanovleni osobystosti suchasnoho fakhivtsia v umovakh yevrointehratsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu* – Role and Place of Psychological-Pedagogical Training in the Professional Development and Formation of the Personality of a Modern Specialist in the Conditions of European Integration: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with international participation. (pp.151–152). Khmelnytsky: KhNU. [in Ukrainian].

10. Masaeva, T.V. (2011). *Sredstva i metody podgotovki rukovoditeley GPS MChS Rossii k professionalno-kommunikativnoy deyatelnosti* [Means and methods of training of the heads of the GSP of the Ministry of Emergency Situations of Russia to professional communication activities]. *Candidate's thesis*. St. Petersburg, 154 p. [in Russian].

11. Motorin V.B. *Risk v professionalnoy deyatelnosti: osnovnye faktory i osobennosti proyavleniya (na materialakh funktsionirovaniya Gosudarstvennoy protivopozharnoy sluzhby)* [Risk in professional activity: main factors and features of manifestation (on materials of functioning of the State fire service)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. St. Petersburg, 45 p. [in Russian].

12. Sadkoviyy, V.P. (Ed.). (2009). *Osnovy psykholohichnoho zabezpechennia diïalnosti MNS: pidruchnyk* [Basis of psychological support of the Ministry of Emergency Situations: textbook]. Kharkiv: UZGU, 244 p. [in Ukrainian].

13. Pokaliuk, V.M. & Balytska, A. A. (2008). *Teoretychni zasady adaptatsii do upravlinskoi diïalnosti fakhivtsiv operativno-riativnoi sluzhby tsyvilnoho zakhystu MNS Ukrainy* [Theoretical Principles of Adaptation to the Management Activities of Specialists of the Rescue Service of Civil Protection of the Ministry of Emergencies of Ukraine]. *Bulletin of the Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences*. Cherkasy, vol. 125, pp. 115–119. [in Ukrainian].

14. Ratushnyi, R. T, Kuzyliak, V. Y., Samilo, A. V. & Povstyn, O. V. (2015). *Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiïno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical Foundations and Practical Aspects of Management in Civil Protection Departments and Departments]. Lviv: LDBZD, 348 p. [in Ukrainian].

15. Rudenko, L. A. (2015). *Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiïno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh*. Lviv: Piramida, 343 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.12.2017

“Праця – це одне з найчистіших і найшляхетніших джерел емоційного стану, радості діяння, творення. Думка, що народжена, збуджена, витончена в праці, стає радісною, оптимістичною”.

*Василь Сухомлинський
педагог, публіцист, письменник, поет*

“Ми повинні зберегти багато ланок, що з'єднують нас з минулим, але ми повинні також вирватися з полону традиції всюди, де вони перешкоджають нашому руху вперед”.

*Джавахарлал Неру
перший прем'єр-міністр Індії*

